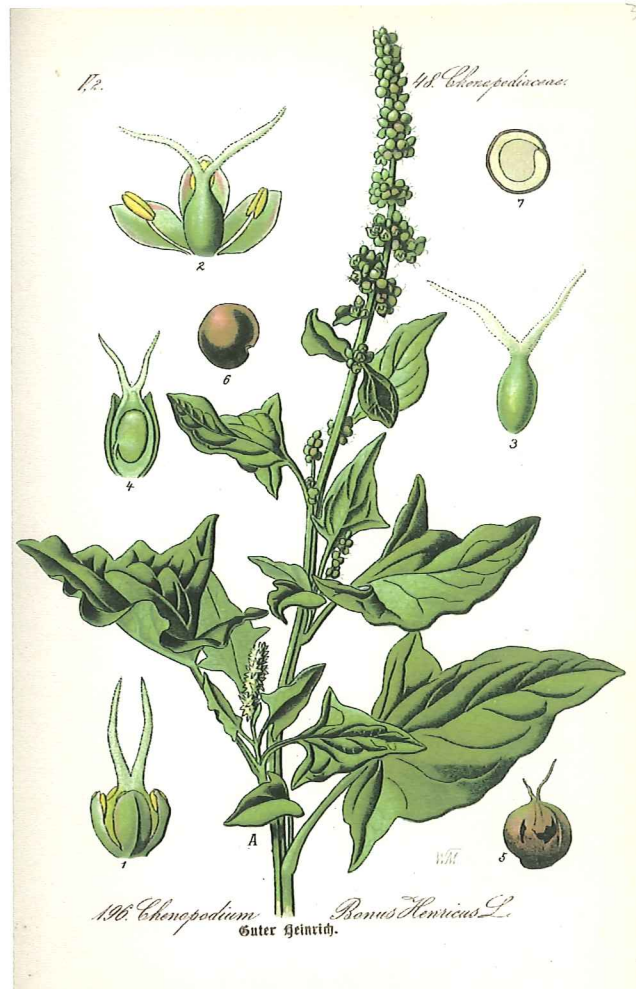

Arkeologiska Forskningslaboratoriet
Uppdragsrapport nr 22

Växtmakrofossilanalys Växter vid Nydala kloster

Ann-Marie Hansson
Stockholms universitet
Oktober 2005

Gamla växter vid Nydala kloster

Växtmakrofossilanalys av ett jordprov från ett dike(?) nära klosterbyggnaden.
Ann-Marie Hansson, Arkeologiska Forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.
Okt. 2005

Tidigare har rapporterats om innehåll i tre jordprover, som sänts till mig för växtmakrofossilanalys. Två av proverna innehöll enbart moderna växtrester. Prov 3 skulle däremot kunna innehålla något intressant, och en fördjupad analys skulle göras.

Prov 1. Raä 17, Nydala kloster, Nydala sn. Jlm dnr 174/04, schakt 7, lager 1(2), A6 (nedgrävning). Se plan över område och schakt.

Jordbeskrivning: Brunsvart kulturjord, ganska minerogen men blandad med humus, huvudsakligen mellansand, grovmo. Här fanns också enstaka rötter, små stenar och kolfragment.

Metod

Jordprovet floterades i vatten, och det lätta växtmaterialet som flöt vid vattenytan, fördes över i en siktats med minsta maskstorlek 0,25 mm. Därefter undersöktes materialet under en stereolupp x10 eller högre förstoring, vid arbetet användes en fin pensel. Vid identifiering jämfördes växtresterna med dels referenslitteratur och dels Arkeologiska forskningslaboratoriets fröreferensmaterial.

Referenslitteratur: Beijerinck (1947), Körber-Grohne (1964), Berggren, G. (1981), Krok & Almquist (1984), Mossberg (1992),

Botaniskt innehåll

15 Mållafragment (*Chenopodium* sp)
1 Målla (*Chenopodium* sp.)
1 cf. Fiskmålla (*Chenopodium* cf. *polyspermum*)
ca 40 Svinmålla (*Chenopodium album*)
1 Lungrot (*Chenopodium bonus-henricus*)
1 cf. Stormåra (*Galium* cf. *album*)
100-tals Tågväxter (*Juncus* spp.) (minst två olika arter)
1 Hägg (*Prunus padus*)
1 Bergsyra (*Rumex acetosella*)
1 Brännässla (*Urtica dioica*)
5 Gran (*Picea abies*) barr

Beskrivning av växterna och deras biotoper.

Alla frön/frukter var förkolnade utom tågväxternas frön och en del av mållafröna (fragmenten). Sammansättningen av de påträffade växtarterna pekar mot en fuktig och kväverik biotop. Tågväxterna är oftast fleråriga och liknar gräs, och de många tågväxterna, som påträffades, visar att marken varit fuktig. Fröna är mycket små mellan 1 – 2 mm, och här fanns massor av dem. Dessa frön var ganska nerbrutna och mönstret på fröskalet kunde bara till viss del skyntas fläckvis. Detta kan indikera att dessa frön inte är recenta, vilket borde vara rimligt med tanke på att provet är taget i botten på schakt 7. Av de två dominerande arterna hade den ena epidermis med ganska stora rektangulära celler, där cellväggarna emellertid saknades. Det skulle kunna röra sig om stubbtåg (*Juncus compressus*). Den andra

artens epidermismönster hade mindre celler, och själva fröet var mer spetsigt. Många av tågarterna har likartat mönster på epidermis, så där vill jag inte gissa vilken art det rör sig om.

Mållorna kan förekomma både som åkerogräs och som ruderaer, dvs. de etablerar sig snabbt på öppen jord, men försvinner så småningom när gräsen tar över, eftersom mållorna är konkurrenssvaga. De olika mållorna visar att jorden var kväverik och svinmållan dominerade. Endast ett frö av fiskmålla påträffades. Fiskmållan har samma krav på växtplats som svinmållan. En av mållorna kunde inte identifieras till art. Emellertid fanns ett mållafrö som var större och rundare än svinmållornas frön, och som var identiskt med fröreferensmaterial av lungrot, den gode Henriks målla (*Chenopodium bonus-henricus*). Lungroten är en stadig, flerårig växt, där stjälkarna kan bli mer än halvmeter, lungroten är den enda växten i mållafamiljen som är flerårig. Den här växten är relativt vanlig på kulturmark i södra och mellersta Sverige, man kan finna den vid gamla gårdar och äldre bebyggelse (Mossberg 1992). Denna målla-art odlades tidigare och de unga skotten kunde användas som sparris och bladen stuvades som spenat. Den kan alltså ha funnits här under klostertiden.

Men lungroten användes även som medicin. I Arvid Månssons "en myckit nyttigh örta-bok" (omtryckt 1998) kan man läsa i kapitel 42 om god Henrick. Bonus Henricus: "Gut Henrick oder Stolz Heinrich på tyska, God Henrick på svenska, är en kostelig ört till läkedom, brukas till plåster och salvor, och må man väl stöta henne gröna, och lägga uppå onda sår och skador, ty hon läker myckit väl."

Ur Anvisning til Wäxt-Rikets kännedom av Carl Fredrik Hoffberg (1792):
"Lungrot w. wid wägar: roten gifwes lungsigtiga får: bladen läggas på swullna fötter och ben: första utskotten nyttjas som sparis, bladen i soppa och kål, eller stufwade som spenat". (Se Linnés virtuella flora).

En bränd fragmentarisk häggkärna kunde också identifieras. Häggkärnor påträffas ofta vid växtmakrofossilanalyser, och bären användes tidigare. Dets finns fortfarande recept som visar hur man gör saft och marmelad på bären. Veden har använts till finare snickeriarbeten. Hägg växer ofta vid gårdar, kanske till en del beroende på blommornas fina doft, som förebådar sommaren.

Brännässlor är en obligatorisk växt vid bebyggelse, där kvävehaltigt avfall har samlats, och diken är då en idealisk plats. Mårafröet var litet och mönstrat och passar in på stormårans frön. Stormåran är vanlig på frisk och näringsrik mark gärna slänter, vägkanter och bryn (Mossberg 1992:356)

Bergsyran passar egentligen inte in i den biotop, som nässlor och mållor trivs i, men frön av bergsyran har trots detta hamnat här. Man finner ofta frön från bergsyran vid denna typ av analyser, kanske därför att de har en kraftig cellvägg och bevaras bra.

De brända granbarren är också intressanta, de kan naturligtvis ha kommit från en helt vanlig brasa någonstans i klostret och askan och kolet som restprodukter har kastats ut från huset. Hackat granris har också använts som liggunderlag eller strö till kreaturen. Eller kanske granbarren har hamnat där på något helt annat sätt!

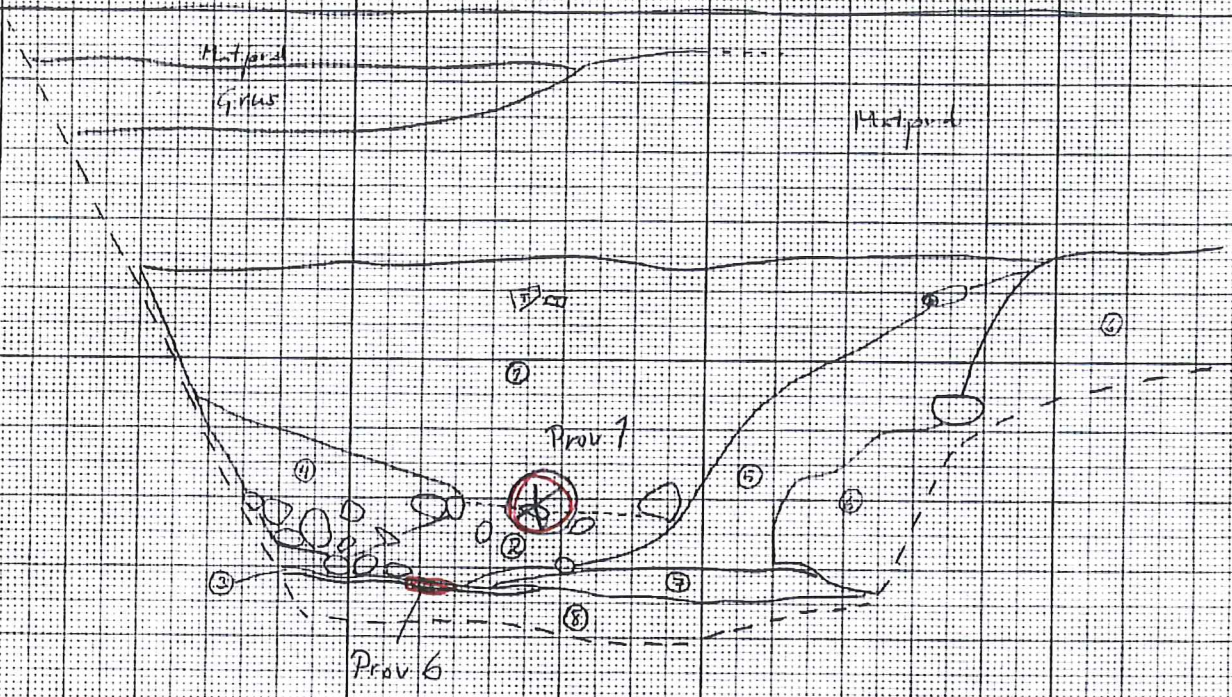
Referenser

- Beijerinck, W. 1947. Zadenatlas der nederlandsche Flora. Ten Behoeve van de Botanie, Palaeontologie, Bodemcultuur en Warenkennis. Wageningen.
- Berggren, G. 1981. Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species (Sweden, Norway, Denmark, East Fennoscandia and Iceland) with morphological descriptions. Part 3 Salicaceae-Cruciferae. Swedish Museum of Natural History, Stockholm.
- Körber-Grohne, U. 1964. Bestimmungsschlüssel für subfossile *Juncus*-Samen und *Gramineen*-Früchte, in Werner Haarnagel (ed.) Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet, Band 7. Schriftenreihe des niedersächsischen Landesinstitutes für Marschen- und Wurtenforschung.
- Krok, Th. O. B. N. & Almquist, S. 1984. Svensk Flora, fanerogamer och ormbunksväxter. Tjugosjätte upplagan, bearbetad av Lena Jonsell och Bengt Jonsell. Uppsala
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992 Den Nordiska Floran. (Wahlström & Widstrand)
- Månsson, A 1998(omtryckt). En myckit nyttigh örta-bok

Sun Nydalen su
 Nydalen klosterdyng, R-217
 = punkt 7 Profil mot N

flor dnr 174/04
 A-M Nordmann
 12/6-04

Nydalgraving / dyng
 16

①	Mörkbrun sandig humus
med lite krusor, nor. fanns sand,
Fossil, kvick	Fynd:
Fensterglas, vijk, ock, järn,
bronsbleck, löstak, flinta
②	Mörkbrun sandig humus
prof ①	Fensterglas, vijk
③	Svartbrun sandigt humus,
sot, lite tiggkross	fensterglas, ock, järn,
järnspik
④	Gul sand blandat med humus
samb. svarta. Helt rotter	
⑤	Brun humus sand (prof ④)	
⑥	Gul sand o. grus (skivtt?)	
⑦	Mörkbrun humus sand	
⑧	Gulaktig sand o. grus starkt!	

